

Nakaarten

Na een schipbreuk spoelden eens een econoom en een ingenieur op een onbewoond eiland aan. Het enige dat ze bij zich hadden was een blik ham, maar dat zat dicht. Van de twee leek de ingenieur, met al zijn kennis van toegepaste wetenschap, de juiste man om het blik open te krijgen. Hij slaagde er echter niet in. Ten einde raad vroeg hij aan de econoom of die misschien een oplossing wist. De econoom dacht diep na en antwoordde toen: „stel, je hebt een blikopener . . .”.

Deze aanpak is kenmerkend voor de manier waarop economen wetenschap bedrijven. Als geen andere wetenschappers zijn ze geneigd hypothetische situaties tot in hun uiterste consequenties uit te werken. De resultaten van een dergelijke exercitie zijn door het Centraal Planbureau bekend gemaakt in de vorige week gepubliceerde inleiding van het *Centraal economisch plan 1986*. Met behulp van twee modelsimulaties van de Nederlandse economie over de periode van 1973 tot 1984 heeft het CPB berekend hoe het gegaan zou zijn als het allemaal heel anders was gelopen.

In de eerste simulatie is onderzocht wat er gebeurd zou zijn als de 'gouden' groei van de wereldhandel uit de jaren zestig zich had voortgezet in de jaren zeventig en tachtig. De conclusie van deze simulatie is niet verrassend: onze economie zou een vrijwel probleemloze ontwikkeling hebben doorgemaakt. De exercitie toont duidelijk aan dat een kleine open economie als de Nederlandse zeer afhankelijk is van de internationale ontwikkeling. Maar wisten we dat nog niet?

In de tweede simulatie zijn de effecten berekend van een 'adequaat' economisch beleid als reactie op de stagnatie van de wereldhandel. Uit deze simulatie blijkt dat de overheid door middel van een combinatie van loonmatiging, beheersing van de overheidsuitgaven en verlaging van de collectieve-lastendruk de gevolgen van de internationale stagnatie voor ons land aanzienlijk had kunnen verzachten. De werkloosheid was dan veel lager geweest en de groei veel hoger. Uiteindelijk was iedereen beter af geweest.

Deze beleidsaanbevelingen komen natuurlijk enigszins als mosterd na de maaltijd. Het is de vraag of ze, als ze in 1973 zouden zijn gedaan, van realiteitszin hadden getuigd. De loonontwikkeling had alleen in de hand gehouden kunnen worden als de overheid in de loonvorming had ingegrepen. Een dergelijke ingreep zou door de sociale partners niet zijn aanvaard. De loonmaatregel zou, waar mogelijk, zijn ontdoken en er zouden inhaalbewegingen zijn opgetreden zodra de overheid de loonvorming weer had vrijgelaten. Bovendien heeft een loonmaatregel op micro-niveau negatieve bijwerkingen die in een macro-model niet tot hun recht komen. Het uitschakelen van de arbeidsmarkt leidt tot starheden en fricties die hun weerslag op het functioneren van de economie hebben.

Ook de beheersing van de overheidsuitgaven is makkelijker aanbevolen dan uitgevoerd. Bezuinigen alleen maar omdat men op grond van 'economisch inzicht' problemen verwacht, wordt door de kiezers niet geaccepteerd. De eerste echte bezuinigingsoperatie, *Bestek '81*, heeft dan ook weinig meer opgeleverd dan een verdubbeling van het financieringstekort. Impopulaire maatregelen worden pas populair als het water aan de lippen staat.

Maar zelfs als de maatschappelijke weerstand was overwonnen en als de maatregelen waren uitgevoerd,

blijft het betwistbaar of ze wel het door het CPB veronderstelde effect zouden hebben gehad. De vergelijkingen van het CPB-model zijn geschat op grond van gegevens uit de werkelijkheid. Als de overheid andere maatregelen had getroffen, had die werkelijkheid er anders uitgezien. Er bestaat een gerede kans dat dan ook het CPB-model er anders had uitgezien. En dan had ook de terugblik van het CPB andere gezichtspunten opgeleverd.

Dit is geen probleem waarmee alleen het CPB te kampen heeft. Het is inherent aan de manier waarop economen werken. Ze gaan uit van een bepaalde theorie, een verzameling veronderstellingen over hoe het in de werkelijkheid toegaat. Uit deze theorie leiden ze causale relaties af tussen bepaalde economische grootheden. Vervolgens gaan ze na of er in de werkelijkheid inderdaad samenhang tussen deze grootheden bestaat. Het frustrerende is dat het resultaat van dit werk nooit zekerheid biedt. Als er samenhang wordt gevonden, kan die een heel andere oorzaak hebben dan in het model wordt verondersteld. Als er daarentegen geen samenhang wordt gevonden, wil dat weer niet zeggen dat de veronderstelde causale relatie niet bestaat, omdat factoren waarmee in de theorie geen rekening is gehouden, roet in het eten kunnen hebben gegooid.

Bovendien doen zich voortdurend nieuwe ontwikkelingen voor, waardoor de waargenomen samenhangen veranderen. Men spreekt dan van trendbreuken of van veranderingen van de economische structuur, maar het is het natuurlijk niet de werkelijkheid die zich misdraagt, maar het model dat het niet meer kan volgen.

Wanneer samenhangen in de werkelijkheid veranderen, worden oude theorieën onbruikbaar en nemen nieuwe hun plaats in. Dat wil niet zeggen dat de oude theorieën onjuist zijn en de nieuwe juist, maar alleen dat de causale verbanden die de nieuwe theorie legt, beter lijken aan te sluiten op de samenhangen die men in de werkelijkheid waarneemt. Wat in de oude theorie een trendbreuk leek, wordt in de nieuwe theorie als een logische ontwikkeling gezien 1).

Zo hollen economen constant achter de feiten aan als Achilles achter de schildpad. Ze halen de realiteit niet in. In de jaren vijftig en zestig hielden we ons voor dat we wisten waardoor de crisis in de jaren dertig was ontstaan, en hoe we een volgende crisis konden voorkomen. In de jaren zeventig bleken de oude wijsheden niet meer te kloppen. Nu kunnen we ons, met het CPB, voorhouden dat we begrijpen hoe we de problemen van de jaren zeventig hadden kunnen voorkomen. Maar we moeten ons realiseren dat dat geen garanties biedt voor de toekomst.

M.A. Langman

1) Arjo Klamer, Is toneel niet boeiend juist omdat het meer is dan Shakespeare?, *De Groene Amsterdammer*, 2 april 1986. Dit artikel is een helder betoog over de oorzaak van het naast elkaar bestaan en het elkaar opvolgen van economische theorieën.